

Nr 164

Utlåtande i anledning av väckt motion angående doktorandstipendier vid de tekniska högskolorna m. m.

(2:a avd.)

I en inom första kammaren av herr *Mannerskantz* väckt motion (I: 243) har hemställts, att riksdagen måtte besluta dels att det belopp, som avses till licentiatstipendier vid de tekniska högskolorna, måtte i sin helhet anslås till doktorandstipendier, dels att de licentiatstipendier, som redan utdelats, må i så måtto omändras till doktorandstipendier, att innehavaren är berättigad att direkt disputerar för teknisk doktorsgrad utan att hava avlagt teknisk licentiatexamen, dels ock att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att omprövning göres av de tekniska högskolornas stadgar i syfte, att teknisk doktorsgrad må kunna förvärfvas av civilingenjör efter vederbörlig disputation, utan nu gällande efterprövning respektive förprövning för disputation, att teknisk licentiatexamen avskaffas, att inom fackavdelningar för teknisk fysik och för kemi undervisningstiden omprövas och eventuellt höjes till fem år, varvid omprövas möjligheten att för dessa studerande förkorta militärtjänsten eller att fullgöra viss del av denna vid försvarets forskningsanstalt, samt att vid prövande av kompetens till lärarbefattning i första hand avgöres kompetensen att meddela undervisning inom ämnet, innefattande krav på noggrann kännedom om ämnets tillämpning inom undervisade fack, och att bland de härvid kompetent befunna ordningsföljden enbart skall bestämmas av graden av vetenskaplig skicklighet inom ämnet.

Beträffade motiveringen för yrkandet får utskottet hänvisa till motionen.

Med anledning av innehållet i den förevarande motionen må erinras om följande.

Enligt gällande bestämmelser (jfr SFS 1942: 987, 1947: 506 och 1954: 22) är den som avlagt avgångsexamen vid svensk teknisk högskola behörig att avlägga teknisk licentiatexamen.

Dylik licentiatexamen avlägges i minst två av professur företrädde ämnen, varav ett skall vara huvudämne. Beträffande tillåtna ämneskombinationer beslutar kollegienämnden i varje särskilt fall.

Huruvida i examen må ingå annat läroämne än ovan avses samt om examination i sådant ämne beslutar överstyrelsen för de tekniska högskolorna.

Jämlikt i stadgan för de tekniska högskolorna den 30 juni 1947 (SFS 1947: 488) under mom. 3 intagna övergångsbestämmelser skall till och med den 31 december 1950 rättighet att för vinnande av teknisk doktorsgrad utgiva och vid teknisk högskola offentligen försvara disputationshandling

jämväl tillkomma den, som vid högskolan avlagt avgångsexamen samt därjämte dels i sådan examen eller vid efterprovning erhållit minst betyget med beröm godkänd i tre i högskolans program angivna läroämnen av grundläggande betydelse för disputationsavhandlingens fackområde eller av kollegienämnden prövats besitta däremot svarande allmänt vetenskaplig utbildning, dels efter examen under en tid av minst två år utövat teknisk eller teknisk-vetenskaplig verksamhet av sådan art, att därigenom blivit ådagalagd erforderlig erfarenhet inom det område, dit disputationsavhandlingen hör, dels ock av examinator i det läroämne, till vilket disputationsavhandlingen hänföres, blivit godkänd i undergången förprovning för disputation.

Föreskrifter beträffande förprovning för disputation äro meddelade i stadgan den 22 juni 1939 angående tentamina och examina vid de tekniska högskolorna (SFS 1939: 423).

Genom särskilda beslut, senast den 30 december 1958, har Kungl. Maj:t medgivit förlängning till och med den 31 december 1959 av dels omförmälda övergångsbestämmelser, dels ock föreskrifterna beträffande förprovning för disputation.

Vidkommande kompetenskravet för lärarbefattningar föreskrives i § 113 av kungörelse den 16 januari 1959 (SFS 1959: 2) om ändring av stadgarna den 30 juni 1947 för de tekniska högskolorna att för befordran till ordinarie lärartjänst må ej andra grunder avses eller åberopas än graden av ådagalagd vetenskaplig eller konstnärlig skicklighet i det eller de ämnen tjänsten omfattar. Denna skicklighet må även vara visad genom självständigt arbete till teknikens eller byggnadskonstens utveckling. Vid bedömandet av den vetenskapliga eller konstnärliga skickligheten skall hänsyn jämväl tagas till ådagalagd skicklighet att meddela undervisning av den art högskolan avser att giva.

Statsutskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionen av överstyrelsen för de tekniska högskolorna, efter hörande av vederbörande myndigheter vid dessa högskolor, samt av 1955 års universitetsutredning.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna har — med överlämnande av från högskolornas kollegienämnder i ärendet infordrade yttranden och under hänvisning till vad kollegienämnderna anfört — uttalat, att överstyrelsen icke för egen del kunnat finna några bärande skäl ha förebragts för de i motionen framförda förslagen, varför överstyrelsen avstyrker bifall till samtliga i motionen framställda yrkanden.

Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm har anfört bland annat följande.

Inom näringslivet har man ansett den utbildning som för licentiatexamen erhålles vid högskolan av därvarande lärare vara av stort värde för industriens forskningsverksamhet. Behovet av personer med gedignare utbildning än civilingenjörsexamen ökar i takt med teknikens utveckling och förefintligheten av en teknisk licentiatexamen har uppenbarligen varit ägnat att stimulera dem som avlagt avgångsexamen att ägna sig åt för-

djupade studier. Det starkt ökade antalet licentiander som varit särskilt märkbart under senaste tiden visar även det påtagliga behovet av denna examen. Den infördes från och med läroåret 1942/43. Antalet enligt högskolans katalog inskrivna licentiander var 1954/55 96, 1955/56 140, 1956/57 162, 1957/58 203 st. Höstterminen 1958 var antalet 223. Licentianderna äro fördelade på de mest skilda läroämnen. Det är uppenbart att licentiatstudier framdeles kommer att bedrivas även i sådana ämnen, där dylika hitills icke alls eller endast sparsamt förekommit. Inom alla tekniska områden kommer nämligen på grund av utvecklingen i allt större omfattning att krävas mer fördjupade studier än vad som ingår i studierna för avgångsexamen. Även av flera andra skäl kommer antalet licentiander att öka. Kollegienämnden vill härvid erinra om att 1955 års universitetsutredning förordat och statsmakterna beslutat åtskilliga åtgärder för att stimulera till licentiatstudier bl. a. en avsevärd höjning av de för licentiander avsedda stipendierna och omändring av tjänstgöringsskyldigheten för innehavare av assistentbefattning vid teknisk högskola i så måtto att denna skyldighet skall reduceras till 1 000 timmar per år, för att återstående arbetstid skall användas för sådan forskning och studier under institutionschefens handledning som möjliggör för befattningshavaren att fullfölja sin forskarutbildning och förvärva licentiatexamen respektive doktorsgrad.

Ett avskaffande av licentiatexamen skulle innebära att man spolierade en examensordning med till densamma knuten undervisningsorganisation, som successivt håller på att byggas upp och som redan visat sig fylla en betydelsefull funktion inom åtskilliga ämnesområden. Det må därjämte framhållas att det icke finns skäl att tro att man — såsom motionären anser — på något sätt skulle främja forskarutbildningen och forskningen genom att avskaffa examen i fråga.

I motionen har ifrågasatts att — synbarligen såsom en sorts ersättning för licentiatexamen — studietiden vid avdelningarna för teknisk fysik och för kemi eventuellt skulle förlängas till fem år. Härvid må framhållas att studietiden i genomsnitt är 4 1/2 år, och inom näringslivet har man mycket bestämt motsatt sig en ökning av studietiden för civilingenjörsexamen.

I motionen har även föreslagits avskaffande av förprovning för disputation. Frågan om disputation vid de tekniska högskolorna är för närvarande föremål för prövning av 1955 års universitetsutredning. Frågan om disputation vid de tekniska högskolorna synes böra prövas i ett sammanhang, och det torde därför vara riktigtast att avvakta de förslag, som universitetsutredningen härom kan komma att framlägga.

Vad angår frågan om kompetenskravet för lärarbefattningar vill kollegienämnden framhålla att denna fråga nyligen varit föremål för prövning och i de ändringar som vidtagits i högskolestadgarna enligt kungörelse den 16 januari 1959 har bestämmelserna och kompetensvillkoren för erhållande av professors- och laboratorbefattningar vid de tekniska högskolorna fått ändrad lydelse. Att nu omedelbart åter upptaga denna fråga till utredning synes kollegienämnden icke lämpligt.

Icke heller vad i övrigt anförts i den remitterade motionen är enligt kollegienämndens mening av beskaffenhet att höra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Kollegienämnden vid Chalmers tekniska högskola har anfört bland annat följande.

Den tekniska licentiatexamen är av relativt ungt datum. Den infördes för att ge civilingenjörerna möjlighet till högre utbildning, särskilt med tanke

på forskningsverksamhet, och som förberedelse till doktorsdisputation, liksom inom universitetens filosofiska fakulteter. Det har givetvis tagit tid att skaffa fram lämpliga undervisningsformer och erfarenhet för licentiatexamen. Först så småningom har den vunnit anklång bland de studerande och inom industrien, men nu befinner sig undervisningen för licentiatexamen i kraftig utveckling. Det kan nämnas, att CTH för närvarande har c:a 140 licentiander eller c:a 7 gånger så många som för 10 år sedan. Av den relativt korta erfarenhet, som vunnits, kan dras den slutsatsen, att de utexaminerade licentiaterna blivit mycket värdefulla inom industriens forsknings- och utvecklingsarbete. Relativt få har efter ytterligare fortsatta studier disputerat för teknisk doktorsgrad, men även antalet doktorander visar år från år en ständig ökning.

Det vore enligt kollegienämndens mening högst olyckligt att nu bryta denna lovande utveckling genom att slopa denna jämförelsevis nya examen vid de tekniska högskolorna. Kollegienämnden vill därför bestämt avstyrka detta förslag.

Förslaget att teknisk doktorsgrad må kunna förvärfvas av civilingenjör utan nu gällande efterprovning respektive förprovning anser sig kollegienämnden icke kunna tillstyrka. Däremot synes bestämmelserna rörande efterprovning böra intagas i examensstadgarna för de tekniska högskolorna och icke som nu meddelas för ett år i sänder.

Kollegienämnden vill framhålla önskemålet, att studierna för licentiatexamen och doktorsgrad ytterligare underlättas genom utökad stipendiegivning.

Beträffande motionens förslag, att det belopp, som avses till licentiatstipendier, måtte i sin helhet anslås till doktorandstipendier, får kollegienämnden framhålla, att proportionerna mellan doktorand- och licentiatstipendier givetvis kan bli föremål för diskussion och jämkningar. Som princip bör dock den nu gällande ordningen, att övervägande antalet stipendier utdelas till licentiander, bibehållas.

Ett slopande av licentiatexamen vid de tekniska högskolorna vore endast tänkbart i samband med en omorganisation av hela det högre examensväsendet vid övriga universitet och högskolor. Kollegienämnden vill icke motsätta sig en utredning i denna fråga.

Kollegienämnden vill icke tillstyrka en förlängning av studietiden, varken inom de avdelningar motionären angivit eller inom övriga avdelningar.

Kollegienämnden anser, att det sista i motionen framförda förslaget är tillgodosett på ett tillfredsställande sätt genom vad som föreskrives i stadgarna för de tekniska högskolorna i fråga om tillsättning av lärare.

Slutligen har kollegienämnden velat påpeka ett par av de felaktigheter, som förekommer i motionen och den därtill fogade uppsatsen av professor emeritus Carl Forssell.

Införandet av teknisk licentiatexamen innebar icke att civilingenjörsexamen gjordes om till en lägre teknisk examen. Fordringarna för civilingenjörsexamen har icke sänkts, icke heller har målet för denna utbildning ändrats.

Professor Forssell säger, att teknisk licentiatexamen och doktorsgrad icke utan dispens får meddelas annat än i tekniska tillämpningsämnen. Sedan 1947 är licentiatexamen icke begränsad till sådana ämnen utan examen får avläggas i av professorer vid högskolan företrädda ämnen, och efter dispens även i andra ämnen. Icke heller kräves, att doktorsavhandling behandlar fråga av teknisk natur (sedan 1948).

Kollegienämnden vill med hänvisning till ovanstående avstyrka samtliga förslag i motionen I: 243.

Universitetsutredningen har framhållit bland annat följande.

Universitetsutredningen anser, att licentiatexamen är ett värdefullt led i forskarkarriären och en värdefull stimulans för forskarrekyteringen. Licentiatexamen utgör en etapp på vägen till doktorsgrad, men den är samtidigt enligt vad utredningen funnit av stort värde även i och för sig. Det är nämligen uppenbart att teknologie licentiater är i hög grad efterfrågade inom industrien och att examen därför fyller ett stort behov. Den omständigheten att antalet licentiater och doktorander i åtskilliga ämnen alltjämt är begränsat kan icke motivera att man slopar licentiatexamen, så mycket mindre som rekryteringen av nya forskare inom de tekniska disciplinerna ökat mycket starkt, sedan den nuvarande examensordningen infördes.

I motionen har vidare föreslagits att man beträffande vissa avdelningar skulle förlänga studietiden för civilingenjörsexamen, detta såsom ett slags ersättning för licentiatexamen. En sådan åtgärd skulle dock måhända få icke önskvärda konsekvenser. Bland annat är det icke osannolikt att den skulle försämra rekryteringen till de avdelningar som har längre studietid än andra.

Beträffande kompetenskravet på lärarbefattningar vill utredningen framhålla att frågan nyligen behandlats. I de ändringar i högskolestadgarna som vidtagits genom kungörelse den 16 januari 1959 har bestämmelserna om kompetenskraven för professurer och laboratorbefattningar vid de tekniska högskolorna fått ändrad lydelse. Det synes utredningen icke lämpligt att så snart åter upptaga denna fråga till ny behandling.

Under hänvisning dels till vad sålunda anförts, dels även till de allmänna överväganden rörande den tekniska forskningens villkor och behov, vilka redovisats i utredningens femte betänkande, får 1955 års universitetsutredning för sin del hemställa, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår kan teknisk doktorsgrad förvärfvas dels av den, som avlagt teknisk licentiatexamen, dels ock under vissa förutsättningar av den, som avlagt avgångsexamen från teknisk högskola. Den centrala frågan i den förevarande motionen är uppenbarligen förslaget att avskaffa den tekniska licentiatexamen.

Av de avgivna remissyttrandena framgår, att licentiatexamen måste betraktas som ett värdefullt led i forskarkarriären och som en betydelsefull stimulans för forskarrekyteringen. Remissmyndigheterna ha på anförda skäl avstyrkt bifall till såväl motionärens yrkande om den tekniska licentiatexamens avskaffande som övriga i den förevarande motionen framställda förslag.

Under hänvisning till vad ifrågasvarande myndigheter anført finner utskottet sig icke böra biträda de i motionen gjorda yrkandena. Utskottet hemställer förty,

att motionen I:243 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 24 november 1959

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit
från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Einar Persson, Ivar Johansson, Birger Andersson, fröken Andersson, herrar Thun, Pålsson, Axel Johannes Andersson, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Herbert Larsson och Nestrup; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Pettersson i Degerfors, Malmberg, Rubbestad, Staxäng, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Karlsson i Olofström, Nilsson i Göingegården, fröken Olsson, herrar Wedén, Lassinantti, Johansson i Norrköping och fröken Vinge.